

Arkæologisk Forum

Nr.34
2016

Lisbeth Imer og Henriette Lyngstrøm Protest mod nedlæggelsen af den marinarkæologiske masteruddannelse under Syddansk Universitet	3
Jannie Amsgaard Ebsen Arkæologiske profilafræk	4
Mette Svart, Annemette Kjærgaard og Anders Hartvig* Objekttilpasningsparathed, tak! Forundersøgelser af landbebyggelse fra middelalder og nyere tid	11

Tema: Statsbegreber

Redaktionen Temaintro: Statsbegreber	17
Rubina Raja* Den romerske stat i den historiske klassiske arkæologi – eksemplet Gerasa i Jordan	18
Nils Hybel* Begrebet stat i historisk belysning	22
Ole Thyssen* Statens diagram – en filosofisk analyse	25
Morten Ravn Sammenfatning og refleksion over temaet om statsbegreber	29
Mette Løvschal* Vidensopdagelse i store datasæt Udfordringer og perspektiver for dansk arkæologi	34
Courtney Nimura* Ships at the shore – A Scandinavian-wide review of prehistoric rock art	40
Thomas Grane Limeskongressen 2015 Øl, pølser og romertidsarkæologi	46

*Fagfællebedømt artikel

Temaintro: Statsbegreber

"Forskere har en tendens til at se en spirende nationalbevidsthed og en statsdannelsesproces i netop den periode de studerer."

Ovenforstående citat kommer fra arkæologen Jon Adams oplæg i forbindelse med *The 13th International Symposium on Boat and Ship Archaeology* afholdt i 2012 i Amsterdam. Citatet henleder opmærksomheden på det problematiske ved at bestemme, hvornår et samfund kan karakteriseres som en stat. Helt grundlæggende handler det om, hvilken definition på en stat, forskeren benytter.

I arkæologisk sammenhæng anvendes for eksempel bofasthed, håndværksspecialisering, kontrol over vigtige ressourcer (herunder indkrævning af skatter og afgifter) eller samlede forsvarstiltag, som argumenter for en spirende statsdannelse, mens flere historikere reserverer statsbegrebet til at betegne en samfundsorganisation med fastlagte grænser og et omfattende bureaukrati – det vil sige den moderne nationalstat med rødder tilbage til 1600- og 1700-tallet.

En retning inden for den arkæologiske forskning har sat statsdannelsesprocessens begyndelse i Sydskandinavien

til de første århundreder efter Kristi fødsel (Hedeager 1990; Lund Hansen 1995; Ethelberg 2000). Disse tidlige samfundsorganisationer omtales som ikke-moderne stater, traditionelle stater, stammestater, eller lignende, og de betegnes som kendetegnet ved at bestå af fragmenterede og ofte ustabile herskabsområder samt et segmenteret magtapparat. Andre arkæologer argumenterer for en spirende statsdannelsesproces i det 8. århundrede e. Kr. og med en egentlig statsdannelse i løbet af det 10. og 11. århundrede (Randsborg 1980; Skre 2007; Dobat 2009).

Med dette tema ønsker vi at diskutere statsbegrebet; ikke for at opnå konsensus om begrebets rette brug, men for at belyse de forskellige stemmer i en diskurs, der deles af mange forskellige humanistiske og samfundsvidenskabelige fag.

Vi har bedt filosofen Ole Thyssen, historikeren Nils Hybel og den klassiske arkæolog Rubina Raja om at belyse statsbegrebet, og efterfølgende vil arkæolog og redaktionsmedlem Morten Ravn sammenfatte og perspektivere de forskellige bidrag.

Redaktionen

Litteratur

Dobat, A. S. 2009

The state and the strangers: the role of external forces in a process of state formation in Viking Age south Scandinavia (ca. AD 900-1050).

Viking and medieval Scandinavia, 5: 65-104.

Ethelberg, P. 2000

Skovgårde. Ein Bestattungsplatz mit reichen Frauengräbern des 3. Jhs. N. Chr. Auf Seeland. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Hedeager, L. 1990

Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Lund-Hansen, U. 1995

Himlingøje, Seeland, Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Randsborg, K. 1980

The Viking Age in Denmark. The Formation of a State. London.

Skre, D. 2007

Towns and Markets, Kings and Central Places in South-western Scandinavia.

I: Dagfinn Skre (ed.), *Kaupang in Skiringssal. Kaupang Excavation Project. Publication Series, Volume 1*: 445-469. Aarhus/Oslo.

Sammenfatning og refleksion over temaet om statsbegreber

Følgende tekst er en sammenfatning og refleksion over de tre forudgående bidrag om statsbegreber i dette bind af Arkæologisk Forum. Statsbegrebets udvikling og brug analyseres og diskuteres. Mere diskussion omhandlende de af andre fagdiscipliner opstillede kendemærker for en stat efterlyses. En diskussion, hvor vi som arkæologer bør deltage mere aktivt. Med udgangspunkt i tolkningen af det arkæologiske materiale kan vi udfordre de klassiske beskrivelser af hvad en stat var.

For 85 år siden publicerede politologen Charles H. Titus en analyse af statsbegrebets anvendelse i politiske sammenhænge og kom frem til at begrebet blev anvendt på 145 forskellige måder (Titus 1931: 45). Det kan derfor ikke undre, at flere af samtidens samfunds- og kulturforskere opgivende proklamerede, at visse ord, såsom stat, blev brugt på så mange måder, at det var umuligt at foretage en begrebsbestemmelse (se Hansen 2014: 9-17 for en oversigt).

Gennem det 20. århundrede slap den begrebsnihilistiske tendens langsomt sit tag, og efterhånden har flere forskningsprojekter indenfor både kultur- og samfundsvidenskaberne betonet vigtigheden af at klarlægge selv yderst vanskelige begrebers ophav og anvendelse. I forhold til den på danske forskningsinstitutioner forankrede arkæologiske, historiske og etnologiske udforskning af statsbegrebet bør følgende projekter fremhæves: Statens Humanistiske Forskningsråds tværvideenskabelige projekt *Fra Stamme til Stat* (Mortensen (red.) 1984; Mortensen & Rasmussen (red.) 1988; Mortensen & Rasmussen (red.) 1991), Lotte Hedeagers disputats *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat* (Hedeager 1992), Thomas Højrup's disputats *Omkring livsformsanalysens udvikling* (Højrup 1996) og Grundforskningscentret *Polis Centeret* (Hansen 2004).

Projektet *Fra Stamme til Stat* forsøgte gennem en tværvideenskabelig tilgang at bidrage til en mere nuanceret og sammenhængende beskrivelse af "[...] den økonomiske, sociale og politiske udvikling i Danmark fra tiden omkring Kristi fødsel til slutningen af 900-tallet [...]" (Mortensen 1984: 6). Projektets afkast var blandt andet en række publikationer, hvor i statsbegrebet belyses fra henholdsvis arkæologisk, historisk og antropologisk side.

Lotte Hedeagers disputats har en omfattende og detaljeret refleksiv beskrivelse af statsbegrebets anvendelse – fortrinsvis i den historiske og arkæologiske forskningstradition (Hedeager 1992: 87-93). Som noget helt særligt, i en arkæologisk sammenhæng, afslutter Hedeager sin disputats med både at reflektere over hvilke forhold der har været det fremdrivende i udviklingen af jernaldersamfundet fra stamme til stat og at opstille kendemærker for udviklingen baseret primært på tolkningen af arkæologiske levn (Hedeager 1992: 207-209). Det sidste vender jeg tilbage til.

Thomas Højrup's disputats er et udfordrende og tankevækkende videnskabsteoretisk værk. Med udgangspunkt i dialektikken arbejder Højrup blandt andet med begrebsudvikling og i denne sammenhæng særligt med statsbegrebet (Højrup 1996: 47-59, 127-129, 130-202).

Polis Centeret var virksomt i perioden 1993-2005 og søgte en fuldstændig kortlægning af de oldgræske bystater og yderligere at sammenligne disse bystaters samfundsstrukturer med andre bystatskulturer i verdenshistorien (Hansen 2014: 7). Her var det helt åbenlyst nødvendigt med en omfattende analyse af begreberne by, stat og bystat. Centerets leder, antikhistorikeren Mogens Herman Hansen, konstaterer i sin bog *Hvad er en stat?* fra 2014, at der er en manglende interesse blandt historikere for at definere de begreber de bruger. Og når begreber så endeligt defineres – en tendens, der har været gradvis stigende de sidste 50 år – er det baseret på arbejder af politologer, sociologer eller antropologer (Hansen 2014: 10). Jeg vil påstå, at en lignende tendens er gældende indenfor den arkæologiske forskning. Interessen for at klarlægge centrale begrebers ophav og betydningsudvikling diskuteres sjældent – i hvert fald på skrift – og når centrale begreber defineres

er det fortrinsvis baseret på sociologer, etnologer, antropologer eller filosofers arbejder.

At både historikere og arkæologer henter støtte og inspiration fra andre fags og videnskabers arbejder finder jeg som sådan ikke problematisk – tværtimod er jeg stor tilhænger af tværfaglig og tværvideenskabelig forskning. Dog er jeg overbevidst om, at det ville gavne ikke bare den arkæologiske forskning men også andre kultur- og samfundshistoriske fagdiscipliner, hvis vi som arkæologer deltog mere aktivt i begrebsanalyse. Vi kunne deltage ved fortrinsvis at basere vores refleksion på tolkninger af arkæologiske kilder.

I det følgende vil jeg sammenfatte og diskutere de tre forudgående bidrag om statsbegrebet fra henholdsvis filosof Ole Thyssen, klassisk arkæolog Rubina Raja og historiker Nils Hybel.

Historisk og arkæologisk analyse af statsbegrebet

Set i forhold til Mogens Herman Hansens ovenfor nævnte kritik er nærværende bidrag fra både historikeren Nils Hybel og arkæologen Rubina Raja undtagelser – i hvert fald delvist. Begge artikler har deres udgangspunkt i den klassiske forståelse af statsbegrebet, hvis definition er domineret af samfundsvidenskabens politologer, sociologer og antropologer, men begge bidrager med deres egne fags muligheder for at nuancerer forståelsen af, hvad en stat var.

Nils Hybel foretager en historisk analyse af statsbegrebet. Han udforsker, hvornår ordet stat første gang blev anvendt på skrift, og måske vigtigst af alt, hvad det betød dengang. Hybel konkluderer, at "begrebet stat er begrebet imperiums antitese", og at det er "en anakronisme at tale om stater før omkring 1500". Nils Hybels argumentation og refleksion er grundlæggende i tråd med de historiske stemmer i diskussionen der, som Mogens Herman Hansen sammenfatter det "[...] mener, at staten er en specifik europæisk institution, der voksede frem i løbet af middelalderen med centrum i Frankrig og England." (Hansen 2014: 10). Freden i Westfalen i 1648 betones særligt af disse forskere, fordi man her udtrykte "princippet om territorialhøjhed og dermed skabte grundlaget for den europæiske territorialstat, som i 1800-tallet udvikledes til den moderne national-stat." (Hansen 2014: 10).

Alt dette er gammelkendt, men ved at betone relationen mellem en stat og et imperium så tydeligt bidrager Hybel med en skarpsindig – og for den arkæologiske forskning interessant – refleksion. Hybel fremhæver nemlig, at udviklingen af statsbegrebet skal ses som et opgør mellem tanken om én suveræn magt i Europa – den imperiale tanke, og tanken om at "flere suveræne magter kunne sameksistere og anerkende hinanden" – den territorialstatslige tanke. Hvis Nils Hybel har ret, er der al mulig grund til at genoverveje vores brug af begrebet stat om forhistoriens samfund.

Rubina Raja inddrager resultaterne af egne udgravninger i Gerasa i Dekapolis-regionen i det nuværende Jordan i sin refleksion over statsbegrebet. Raja diskuterer de, af Mogens Herman Hansen, opstillede to dominerende statsopfattelser, nemlig det Max Weber-baserede sociologiske statsbegreb og det folkeretlige statsbegreb, der fortrinsvis er formet af jurister. De to statsopfattelser er forbundet. Flere af det folkeretlige statsbegrebs grundelementer (omtales ofte som *Drei-Elemente-Lehre*), det vil sige *statsmagten*, "[...] der fastsætter og håndhæver retsordenen inden for *statsterritoriet* over for *statsfolket*." (Hansen 2014: 21), er også gældende i Max Webers statsbegreb. Hos Weber omtales statsmagten som "das Monopol legitimer physischer Gewaltsamkeit, statsterritoriet som Gebiet og statsfolket som menschliche Gemeinschaft" (Hansen 2014: 42). Men én ting er, hvordan Max Weber selv beskrev sit statsbegreb, en anden hvordan Webers statsbegrebet generelt set anvendes i forskningen. Som Mogens Herman Hansen påpeger det, er det kun få forskere der "[...] medtager, at staten grundlæggende er et fællesskab af mennesker. Mange undlader helt at omtale statsfolket som en del af Webers statsbegreb, og dermed er den tyske *Drei-Elemente-Lehre* forsvundet." (Hansen 2014: 43). Endvidere er det påfaldende, at magthaveren i Webers statsbegreb meget konkret er et individ eller en gruppe, og ikke en abstrakt magt, hvor de magthavende handler på statens vegne, samt at suveræniteten ikke spiller en stor rolle i Webers statsbegreb (Hansen 2014: 43). I det folkeretslige statsbegreb er den abstrakte statsmagt og statens suveræniteten helt centrale elementer (Hansen 2014: 21).

Med dette korte rids af de to dominerende statsbegreber kan vi nu vende tilbage til Rubina Rajas refleksion over de arkæologiske og skriftlige kilders udsagn om det antikke bysamfund i Gerasa. Raja

Tema: Statsbegreber

sætter spørgsmålstegn ved den traditionelle skelnen mellem de to statsbegreber og ser i stedet en tæt sammenhæng mellem begreberne udspillet i den senantikke forståelse af staten. Rajas bidrag viser således, at den emiske betydning af statsbegrebet, det vil sige den måde, hvorpå begrebet blev anvendt på det sted og i den tidsepoke som analyseres (se Hayden 1984: 80; Ravn 2015), var en anden i senantikken Dekapolisregion end det Max Weber-baserede sociologiske statsbegreb og det folkeretlige statsbegreb. En vigtig pointe, der gør det relevant at spørge om det hensigtsmæssige i at bruge begrebet stat om disse samfund. Fandtes statsbegrebet i senantikken, eller er der tale om en etisk konstruktion? Det vil sige: Er der tale om et begreb, hvis indhold er skabt af forskeren for at kunne analysere specifikke problemstillinger (se Hayden 1984: 80; Ravn 2015)?

Et helt grundlæggende, spørgsmål er, hvorfor vi så gerne vil bruge begrebet stat om fortidens samfundformer? Som Rubina Raja påpeger det i sit bidrag "står vi som historikere og arkæologer med problemer i forhold til både vores kilder og vores tilgange til staten som begreb i fortiden". Og Nils Hybel tydeliggør i sit bidrag det problematiske ved at anvende begrebet stat om samfund før 1500-tallet. Måske findes svaret i et brændende ønske om at flette fortid og nutid sammen. Statsbegrebet har spillet en yderst vigtig rolle i det 20. og 21. århundrede – både politisk, ideologisk og økonomisk. Det at blive anerkendt eller ikke-ankendt som en stat, kan være et spørgsmål om liv eller død; Tænk bare på palæstinenserne og kurdernes kamp for at få det internationale samfund til at anerkende henholdsvis Palæstina og Kurdistan som stater (Hansen 2014: 102-103). Fremherskende og betydningsfulde samfundstendenser smitter af på mange forhold i et samfund – også på udforskningen af fortiden.

Emiske og etiske brug af statsbegrebet

Der er forskellige måder at analysere et begreb på. Etymologiske studier søger at klarlægge, hvoraf et begreb er afledt og hvilken betydningsudvikling begrebet har gennemgået. Både Ole Thyssen, Nils Hybel og Rubina Raja berører disse aspekter. Især Nils Hybels bidrag viser med al tydelighed, at statsbegrebets emiske betydning har gennemgået omfattende forandringer fra begrebet anvendtes første gang af Niccolò Machiavelli (1469-1527) i 1513 i hans værk *Fyrsten* til hvor tids brug af begrebet. Machiavelli

anvendte det italienske ord *stato* "som en almen betegnelse for politiske organisations- og styreformer", som Hybel skriver. Men hverken Hybel eller en anden af forskningsfeltets fremtrædende forsker, Mogens Herman Hansen, hævder, at Machiavelli brugte begrebet stat, som vi forstår det i dag. Mogens Herman Hansen uddyber: "Nogle vil påstå, at Machiavelli også brugte termen *stato* om det, vi i dag kalder en stat. Men det er der ikke belæg for. Ordet *stato* er særlig hyppigt brugt i det lille skrift *Fyrsten*, hvor det forekommer 115 gange. Det betegner aldrig statsfolket, undtagelsesvis et territorie, men ikke nødvendigvis et statsterritorie. Det bruges heller ikke som handlende subjekt i en sætning, som fx at staten giver love, eller at staten fører krig osv. Hos Machiavelli betyder *stato* fortrinsvis magtposition og i særdeleshed fyrstens magtposition." (Hansen 2014: 19).

Ifølge Mogens Herman Hansen er der heller ikke belæg for, at suverænitetsbegrebets grundlægger Jean Bodins (1530-1596) brug af begrebet *estat* skulle betyde stat i moderne forstand. "Hos Bodin bruges *estat* i betydningen stand om en af de tre stænder eller om dem alle, eller i betydningen forfatning om en af de tre forfatningsformer: monarki, aristokrati eller demokrati, eller simpelt hen om den stilling, en person har." (Hansen 2014: 19-20).

Både Ole Thyssen, Rubina Raja og Nils Hybel gør opmærksom på, at statsbegrebets europæiske etymologiske rod går endnu længere tilbage i tid – til antikken. Ordet *stat* er afledt af ordet *status*, der blev anvendt som en forkortelse for et udtryk, der sandsynligvis kommer tættest på, hvad der i dag kunne kaldes statsanliggender, statsstyrelsen eller det politiske samfund (Hansen 2014: 18). Det må således være i dette lys, at vi skal se Aristotelescitateret fremført i Ole Thyssens bidrag: "Et samfund, siger Aristoteles, der er slave af et andet, kan næppe fortjene at kaldes en stat." Aristoteles' stat er et politisk samfund med en central styrelse, men også, som påpeget af Ole Thyssen, et samfund der selv afgør, hvordan den vil forholde sig til og til dels handle på, ydre og indre betingelser. Thyssen anvender citatet i sin omtale af forholdet mellem stats- og suverænitetsbegrebet. Som jeg forstår Thyssens bidrag er det ikke hans hensigt at påstå, at suverænitetsbegrebets indhold, som det ses fremført af den franske jurist Jean Bodin (1530-1596) eller i tiden efter, også var gældende i Aristoteles' samtid. Thyssen belyser statens væsen. Det grundlæggende

ved en stat på tværs af tid og sted. Thyssen opstiller statens minimale kriterier, som han kalder 'mærker'. Mærkerne er "statens nødvendige betingelser. Om de også er tilstrækkelige, er et åbent spørgsmål." De otte mærker er etiske konstruktioner. Befolkning, territorium, suverænitet, navnet og den symbolske orden, indre orden, ydre sikkerhed, økonomisk orden og endelige statslig orden er Thyssens mærker. Og selvom mange andre forskere indenfor samfundsvidenskaben har beskæftiget sig med en lignende analyse, er det interessant og betydningsfuldt for os som arkæologer, at Thyssen på ny diskuterer statsbegrebets intension. Det sidstnævnte vil jeg uddybe nedenfor.

Et begrebs intension og ekstension

Langt de fleste arkæologer og historikere har fortrinsvis været optaget af at bestemme hvilke samfund, der kan bestemmes som en stat baseret på rammer opstillet af andre fagdiscipliner. Derimod har filosoffer, sociologer samt enkelte antropologer og etnologer været mere optaget af at opstille egne rammer for, hvad der kan bestemmes som en stat. Den førstnævnte stræben kan betegnes som en søgen efter et begrebs ekstension. Den sidstnævnte stræben kan betegnes som en søgen efter et begrebs intension (Runes 1977: 148).

Det her fremførte skal ikke forstås som en vægtning af, at den ene stræben er bedre, eller mere betydningsfuld end den anden, men blot, at de forskellige fag har et forskelligt udgangspunkt i deres grundlæggende stræben. Derfor er det interessant, at både Nils Hybel (som historiker) og Rubina Raja (som arkæolog) berør

statsbegrebets intension; Hybel ved at analysere grundtanken i statsbegrebets skabelse og herved problematisere begrebets anvendelse om samfund før 1500-tallet. Raja ved at fremføre, at det senantikke samfund, der efter hendes opfattelse kan betegnes som en stat, ikke kan beskrives fyldestgørende gennem de fremherskende etiske statsopfattelser.

Afsluttende bemærkninger

Et begreb kan blive så rodfæstet, at begrebets grundlæggende forudsætning glemmes. Etnologen Thomas Højrup har udtrykt dette således: "Det er blevet en fremmedartet tankegang, at begreber dybest set består af begreber, hvis indhold hidrører fra hinanden [...] Den teoretiske fysik har imidlertid lært os, at det netop er, når man forestiller sig, at der er ting derude, som begrebet elektron er navnet på, at kvantespring og koordinering imellem partikler i vilkårlig afstand fra hinanden må forekomme mystiske, mens kausalitet forekommer uomgængelig." (Højrup 1996: 35). Begrebsforståelsens dialektik er således, at en fasttømret begrebsforståelse kan gøre os blinde for nye opdagelser, men samtidig at veldefinerede begreber er en forudsætning for en systematisk og forståelig analyse.

Den arkæologiske forskning besidder et potentiale for at udvikle statsbegrebets intensionale aspekter. Det vil være interessant med en diskussion af om de af filosofien, sociologien, politologien og antropologien opstillede kendemærker for en stat, er hensigtsmæssige i en arkæologisk kontekst.

Tema: Statsbegreber

Litteratur

Hansen, M. H. 2004

Polis, den oldgræske bystatskultur.

København.

Hansen, M. H. 2014

Hvad er en stat?

København.

Hayden, B. 1984

Are Emic Types Relevant to Archaeology?

Ethnohistory, 31, 2: 79-92.

Hedeager, L. 1992

Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat.

Aarhus.

Højrup, T. 1996

Omkring livsformsanalysens udvikling.

København.

Mortensen, P. (red) 1984

Fra Stamme til stat.

Symposium på Sostrup Kloster 23.-25. maj 1984.

Højbjerg.

Mortensen, P. & Rasmussen, B., M. 1988

Fra stamme til stat 1.

Jernalderens stammesamfund.

Højbjerg.

Mortensen, P. & Rasmussen, B., M. 1988

Fra stamme til stat 2.

Høvdingesamfund og Kongemagt.

Højbjerg.

Ravn, M. 2015

Begrebsparret emisk og etisk – en reflektiv brug af betegnelser.

Arkæologisk Forum, 32: 22-26.

Runes, D. D. 1977

Dictionary of Philosophy.

New Jersey.

Titus, C. H. 1931

A Nomenclature in Political Science.

American Political Science Review, 25: 45-60.

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Sara Gjerlevsen
Morten Ravn

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Helleristningsfelt i Tanum, Sverige.
Foto: Mette Palm ©

Tryk og oplag:

Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

165,- kr. årligt (2 numre)
82,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr.34
2016
Arkæologisk Forum